
Történeti dokumentumgyűjtemény az 1848. évi svájci alkotmány keletkezéstörténetéhez

2014-ben, a Klió 23. évfolyamának első számában ismertettük *Rolf Holensteinnek* a modern Svájc politikai rendszerének formálásában kulcsszerepet betöltő politikusról, Ulrich Ochsenbeinről írott hiánypótló biográfiáját. Két évvel ezelőtt, 2018-ban a hosszú tizenkilencedik század egyik meghatározó svájci történeti eseményéről, az 1848. évi alkotmány létrehozásáról adott közre a svájci publicista egy grandiózus forrásgyűjteményt. A szerző ezzel mind a folyamatot alakító személyek tekintetében, mind a nyomtatásban kiadott forrásokat illetően értékes forrásgyűjteményt bocsátott a történeti kutatások rendelkezésére.

A forráskiadás ötlete a biográfia írásának folyamán érlelődött meg. A kötet koncipiálásánál vezérmotívumként kitapintható a svájci demokrácia formálódásának vizsgálata, helyzetének értékelése Európában, annak összehasonlítása az európai államokban tapasztalható viszonyokkal. Holenstein kiemelte, hogy noha a franciák voltak az elsők, akik bevezették a demokratikus választásokat Európában 1792 nyarán, a demokratikus államot mégsem sikerült megalkotniuk. Az első tartós demokratikus mini államok Európában a regeneráció 1830 és 1848 közötti éveiben a svájci kantonokban jöttek létre. Ezzel az első világháború koráig Svájc élen járt a demokratikus államviszonyok alakításában. A szerző értékelése szerint azután a női választójog körüli tartózkodás miatt elveszítette úttörő pozícióját.

1848 korszakalkotó év volt Svájc alkotmány- és politikatörténetében. Ekkor történt meg az európai nagyhatalmak által 1815-ben alakított svájci államszövetség szövetségi állammá transzformálása. A folyamat alakulására nagy hatással volt az 1830. évi francia jú-

liusi forradalom, egyre több svájci mini állam, azaz kanton alkotta meg liberális alkotmányát. 1848-ban a szövetségi szintű politikai egyesülés folyamata öltött konkrét formákat. Lényegi kérdés volt az alkotmányozási folyamatban az, milyen legyen az új esküszövetség törvényhozási struktúrája. A svájci kétkamarás parlament elfogadása azért is lehetett meglepetés 1848 tavaszán, mert korábban a politikai többség ennek hasznosságát kétségbe vonta.

Az új svájci alkotmány 1848. február 17. és április 8. között harmincegy bizottsági ülésnap után született meg. Huszonhárom férfi, azaz a huszonhárom kanton képviselője ötvenegy nap alatt zárt ajtók mögötti tárgyalással és névtelen szavazással hozta létre az alpesi köztársaság alkotmányát. Az alkotmányról tartott szavazás eredményeképpen először november 6-án ült össze az új kétkamarás parlament Bernben. A szerző nagyon jól használható (oldalszámokkal ellátott) tartalmi összefoglalást nyújtja a bizottsági ülések tárgyalásainak a 475–478. oldalakon.

Az első ülésen, február 17-én döntöttek az alkotmányozó bizottság szervezeti kérdéseiről. Létrehozták a négy munkabizottságot, kinevezték a két szerkesztőt és a bizottsági tagokat: a kantononként delegált egy-egy főt, és ekkor döntöttek a nyilvánosság kizárásáról is. Érdemes idézni a titkos tárgyalások mellett felhozott érveket: a) számos kantonkövet kényes helyzetben van (háttérben az 1847. évi Sonderbund háború katolikus és református kantonjai közötti ellentétek lapultak), b) a nyilvánosság nagy idővesztést és sok költséget jelentene, c) a később ügyis szükségessé váló nyilvános tárgyalás (értsd: népszavazás) dönt az alkotmány elfogadásáról, d) minden lényeges kérdés ismerete (a kantonok szintjén több, mint egy évtizede politikai vita folyt a szükséges liberális alkotmány lényegi elemeiről), e) az újságszerkesztők mizerábilis képességei (479–480. o.).

A szuverenitás kérdésének letárgyalása: a mini államok és a szövetségi állam viszonyának kérdése öt napot vett igénybe. Itt a külpolitikai kompetenciákról, az alkotmány általános elveiről: jogegyenlőség, vallásszabadság, letelepedési jog, a szövetségi szintű főiskola létrehozásáról, az egészségügyi rendőrség alapításáról folyt a vita. A katonai kérdésekről gyorsan, egyetlen ülésen döntöttek február

28-án. Sokkal hosszabb egyeztetést igényelt február 29. és március 27. között az egységes gazdasági tér, azaz a vámunió létrehozása a kantonok között, az államforma megállapítása. A kétkamarás parlamenti rendszer elfogadására március 23-án került sor. Az utolsó hat ülésen az alkotmányszöveg tisztázása zajlott, a második olvasaté négy napig tartott. Végül április 8-án véglegesítették az új alkotmány szövegét.

Ennek az alkotmányozási folyamatnak és vitának eddig kevés forrásanyaga volt ismert a svájci történetírásban. Két kantonképviselő feljegyzései (Aargau és Zürich) kerültek eddig csupán feltárára, ezek a források alkották a történettudományos feldolgozások szempontjait és értékelését. Holenstein levéltári kutatási szerint hét kanton egyáltalán nem hagyott hátra forrásanyagot erről az eseményről, a tárgyalások részleteiről. További hét kanton részéről fennmaradtak a beszámolók, megjegyzések és elemzések, kilenc kanton pedig megőrizte az utókor számára a tárgyalásokról vezetett jegyzőkönyveket is. (A forrásadottságok részletes kommentálását lásd a 919–922. oldalon!) Tehát az eddig ismert két kanton jegyzőkönyveit Holenstein kiegészítette további hét kanton anyagával, ami jelentős információs értékkel bír majd a svájci történetírás és a nemzetközi összehasonlító alkotmánytörténet-írás számára. A szerző a források feldolgozottságának tekintetében is maximalista igényekkel dolgozott. Ugyanis sor került a már ismert két jegyzőkönyv szinoptikus formában való új kiadására, melyet a vonatkozó pontokban a szerző kiegészített az új jegyzőkönyvekből rekonstruálható kiegészítő információkkal és eltérésekkel. Tehát nem teljes szövegű forráskiadásról van szó ebben a gyűjteményben, amit jogosan indokol az ismétlődéseket kizárni kívánó helytakarékosság igénye. Noha a forrásszerkesztő válogatása mindig egyfajta szubjektivitást hoz magával, az is bizonyos, hogy az áttekinthetőség csak így biztosítható. A forrásgyűjtés így is több mint ezer oldalt eredményezett. Ilyen nagy mennyiségű forrásanyag közzététele kis betűs nyomtatással oldható meg, az áttekinthető elrendezés, a kontúros betűszedés ezt kompenzálja és emeli az olvasás minőségét. Az elkészült kötet mindenképpen a kiadó munkatársainak igényességét dicséri.

Mi a hozadéka ennek az új forrás-összeállításnak?

A szerző az eddig megfogalmazott kutatási eredmények mellett és természetesen azok vitatására az alábbi következtetésekre jutott. Az 1848. évi svájci alkotmány az európai reakció ellen jött létre. Mivel Holenstein szkeptikus a mainstream történetírásnak a meghatározó politikai szereplőknek tulajdonított befolyásával szemben, illetve a gazdasági és társadalmi történeti konstrukciókkal is hadilábon áll, úgy gondolja, hogy az ezúttal feltárt, más bizottsági tagok által képviselt nézetek nemcsak árnyalják az eddigi ismereteket, hanem arra is utalnak, hogy a korszakváltó döntéseket nem a legnagyobb ismertséggel és befolyással bíró kantonális képviselők hozták meg. Ezzel a forrásgyűjteménnyel véleménye szerint lehetővé válhat az eddigi elfogadott politikai befolyási hierarchiák mélyreható átértékelése.

Segíthetik ezt az átértékelő folyamatot a kötetben közreadott újszerű biográfiák is, melyek szorosan ehhez az eseményhez kapcsolódóan dolgozzák fel a bizottsági tagok korfelfogásának a lényeges elemeit, információt nyújtanak szellemi és politikai képességeikről, és arról, hogy milyen politikai tapasztalatokkal bírtak a korábban a kantonokban folytatott alkotmányozási tevékenységük révén. (A biográfiákat l. 50–245. és 335–430. oldalakig.) Hasonló biográfiákat szerkesztett Urs Altermatt svájci történész 1991-ben a Svájci Szövetségi Tanács tagjairól. Tavalý, 2019-ben jelent meg az átdolgozott, bővített kiadása ennek az értékes munkának. Ez a lexikon általában a teljes politikai pályát összegzi röviden. Holenstein biográfiai feldolgozása ugyan szorosan az 1848. évi alkotmányozáshoz kapcsolódik, mégis ezzel jelentős kiegészítő információhalmazt kínált fel azokról a szereplőkről, akikből később szövetségi tanácsos vált.

Mint korábban számos recenzióban utaltam rá, a demokráciatörténet kutatása Svájcban kiemelt érdeklődéssel bír. Ehhez Holenstein annyiban tudott hozzájárulni, amennyiben az új alkotmány által teremtett választójogot összehasonlította a korszak más európai általamaival. A 436. oldalon található táblázat a választásra jogosultak számának alakulásáról kínál fontos adalékokat 1831 és 1848 közötti időszak vonatkozásában az összehasonlító történettudomány számára. Ebből a táblázatból többek között az is kiderül, hogy 1848-ban Svájcban a legdemokratikusabb kantonná Szent-Gallen (SG) és

Thurgau (TH) vált. A húsz év feletti férfiak 97 százaléka (SG), és 78 százaléka (TH) rendelkezett szavazati joggal a svájci szövetségi államban, ugyanakkor, ugyanebben az időben Nagy-Britanniában csupán 8,2 százalék, az itáliai Szardínián 8 százalék, Franciaországban pedig 2,2 százalék volt az arányuk. Mindez persze a már korábban említett, 1830-ban kezdődő, kantonális szinten zajló liberális alkotmányos folyamatnak volt az eredménye.

Rolf Holenstein történészként újságírói tevékenységet is folytat. Feltételezem, hogy ez indította arra, hogy történeti kutatásainak a jelenkor számára szóló politikai üzenetét is megossza az olvasóival. A szerző is tényként kezeli, hogy a svájci alkotmányozási folyamatban az amerikai szövetségi alkotmánynak jelentős befolyása volt, ezért úgy gondolja, hogy az európai szövetségi állam az amerikai és svájci egyenlőségelv mentén kell, hogy létrejöjjön, nem pedig a porosz hegemonia által a Német Császárságban létrehozott szövetségi állam ismérvei mentén. A svájci alkotmányból merített legfontosabb felismerés lehet Európa számára az egyesülési folyamatban az önkéntes csatlakozás elve és a lakosságszámtól független egyenlő szavazati arány elve.

A Nullapont című forráskötettel impozáns munka látott napvilágot a svájci újkori történelem egyik meghatározó eseményéről. Számos szempont mentén — a történeti forrásfeltárás tudományos rekvizitumai, az alaposág iránti tudói igény, a lehetetlenség mellett is a teljességre való emberi törekvés — elismerésre méltó munkával gazdagodott a német nyelvű történeti szakirodalom. Ezzel a vaskos kötettel több, mint egy évtized kitartó és fáradtságos munkájának az eredményeit veheti kézbe az alkotmánytörténetek iránt fogékony olvasó.

Rolf Holenstein: *Stunde Null. Die Neuerfindung der Schweiz 1848. Die Privatprotokolle und Geheimerichte.* (A nulladik óra. Svájc átalakítása 1848-ban. Magánfeljegyzések és titkos beszámolók.) Echtzeit Verlag GmbH, Basel, 2018. 1071 o. ISBN 978-3-905800-70-8

Gyarmati Enikő